

УДК 37.017

БЛУДОВА Юлія Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти та освітнього менеджменту,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

ORCID ID 0000-0001-6338-0571

e-mail: julia_bludova@ukr.net

ІЛЬІНА Олена Олексіївна –

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

ORCID ID 0000-0003-1951-4311

e-mail: ilinahelen@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Зміни, що відбуваються в нашій країні останні десятиліття, глибоко торкнулися не тільки соціально-економічної, а й духовно-моральної сфери життя суспільства. В даний час має місце складний суперечливий процес переоцінки і переосмислення соціально-культурних цінностей. При цьому в найбільш скрутному становищі опиняється молоде покоління, оскільки становлення їх життєвої позиції, світосприйняття здійснюється в ситуації, коли колишні, незаперечні цінності відкинуті, а нові, до яких суспільство прагне прийти, ще не повністю визначені.

Нині питання утвердження цінностей є однією з актуальних проблем сучасного суспільства. Очевидним є той факт, що сталася зміна орієнтирів – від визначення цінностей до виявлення шляхів і засобів збільшення їх значимості.

У вирішенні цієї гострої соціальної проблеми провідна роль відводиться початковій школі, де розгортається інтенсивний процес формування моральних якостей особистості дитини, всього спектра відносин дітей молодшого шкільного віку до дійсності.

Проблема формування ціннісних орієнтацій молодших школярів є актуальною для сучасного етапу розвитку суспільства, що відображено в наступних нормативно-правових документах: законі України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти XXI століття, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепції національного виховання, Концепції «Нова українська школа» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теоретичне осмислення даної проблеми внесли свій вклад дослідники (В. Алексеєва, Л. Архангельский, І. Бех, Ф. Василюк, Л. Виготський, С. Гончаренко, О. Дем'янчук, А. Запорожець, О. Здравомислов, Н. Лисенко, Н. Луйтеса, Є. Манузіна, О. Норов, Т. Поніманська, К. Роджерс, О. Савченко, Л. Хомич, В. Ядов та ін), які розглядали у своїй праці процес формування ціннісних орієнтацій молодого покоління.

Проте, науково технічний прогрес і рівень соціально-економічного розвитку країни, обумовлюють і активізують необхідність пошуку і утвердження в системі виховання нових цінностей. Величезну роль в цьому напрямку відводять закладам освіти, які мають стати інструментом формування цінностей, світогляду, громадянської ідентичності молодого покоління, адаптації дітей, підлітків і молоді до темпів соціальних і технологічних змін. Соціально-економічні реалії висувають і нові вимоги до

змісту освіти, чим обумовлюється зміна традиційного підходу до навчання на комплексні педагогічні програми.

Мета статті. Аналіз наукової літератури дозволяє обґрунтувати мету дослідження – проаналізувати проблему формування ціннісних орієнтацій молодших школярів в умовах Нової української школи.

Методи дослідження. Теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, соціологічної, навчально-методичної літератури, офіційних документів; теоретичне узагальнення результатів досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних завдань Нової української школи є забезпечення інтеграції й кооперації різних педагогічних систем в освітньому середовищі, формування динамічного самостійного мислення, пріоритетність моральних загальнолюдських цінностей, відповідальність, толерантність, лояльність по відношенню до інших, готовність захищати свої права і протистояти антигуманістичним проявам [6].

Поняттям, що вказує на культурне, суспільне або особистісне значення явищ і фактів дійсності, є поняття «цінність». С. Єрмакова вважає, що цінності – це усвідомлені смислові утворення особистості [3].

Дослідниця О. Савченко науково обґрунтовує дві системи цінностей: 1) на які має орієнтуватися освіта сьогодні і в перспективі; 2) які мають створюватися, формуватися безпосередньо в освітньому процесі [7, с. 3-6].

То ж можна стверджувати, що цінності є тим феноменом, який найтісніше пов'язаний зі сферою потреб людини, в яких і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переорієнтація цінностей суспільних в цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда [2, с. 31].

Знайомство дитини з цінностями починається з перших років життя в процесі дослідження навколишнього світу. Формування якостей

особистості, виховання відбувається через набуття нового соціального досвіду і прийняття суспільних цінностей.

Молодший шкільний вік це важливий період у розвитку людини. Навчальна діяльність є провідною, в умовах якої відбувається розвиток особистості школяра. Дитина, вступаючи до школи, отримує соціальний статус учня, занурюється в нові для нього соціальні відносини, отримує оцінки не лише своєю навчальною діяльністю, оцінюються також його вчинки, дії, якості особистості [5].

Молодший шкільний вік створює додаткові можливості для ефективного розвитку ціннісних орієнтацій, бо він характеризується такими віковими особливостями як підвищена емоційність, вразливість до зовнішніх впливів, спрямованість до світу позитивних цінностей, які проявляються у всіх видах діяльності: навчальній, ігровій, комунікативній, трудовій тощо.

Ціннісні орієнтації – головний критерій, за яким виявляється ставлення людини до навколишнього світу. Саме вони визначають взаємодію людей в соціумі, узгодження і боротьбу їхніх інтересів, регулюють поведінку кожної людини, сприяючи майбутньому становленню особистості в суспільстві і життя [1, с. 8].

Під ціннісними орієнтаціями розуміється сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості, які є для неї особливо значущими і утворюють певну основу свідомості і поведінки особистості, які безпосередньо впливають на її розвиток.

Ціннісні орієнтації дитини починають формуватися в сім'ї під впливом дорослих. У молодшому шкільному віці система цінностей продовжує формуватися під впливом школи, в якій дитина проводить значну частину часу. Ціннісні орієнтації дитини зароджуються в прямих контактах з дорослими людьми, переживаються нею і приймаються

емоційно в практичній діяльності, зіставляються з суспільними цінностями, закріплюються, розвиваються [3].

Результатом процесу формування ціннісних орієнтацій молодших школярів освітньому середовищі виступають такі якості-цінності, як любов до свого народу, Батьківщини; толерантність, співчуття і співпереживання, доброта; повага до старших; позитивне і творче ставлення до праці і навчання; любов до рідної мови, рідної культури, культурних цінностей держави [2, с. 27].

Організований в школі освітній процес, що спрямований на формування ціннісних орієнтацій школярів, розуміється нами як цілеспрямована діяльність педагога й має системний характер. Цей процес є досить тривалим в часі і не передбачає авторитарних нав'язувань думок педагога.

Процес формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів обумовлений реалізацією виховних впливів на когнітивному рівні, при якому виховний вплив націлений на систему знань учня; на емоційному рівні, при якому застосовуються виховні засоби покликані підтримувати у дітей молодшого шкільного віку конкретний емоційний настрій, підсилює інші психологічні впливи; на поведінковому рівні, при якому виховний вплив безпосередньо спрямований на молодшого школяра, спонукаючи його діяти певним чином і забезпечується підкріпленням у поведінці [3].

У процесі формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів рекомендується використовувати систему педагогічних умов, які сприяють вирішенню проблем аксіологічного характеру: вільний розвиток позитивно значущих ціннісних орієнтацій; глибоке осмислення ціннісних орієнтацій; широке співвіднесення ціннісних орієнтацій з усією системою цінностей; перенос значущих ціннісних орієнтацій на різні життєві ситуації; самостійний пошук нових цінностей, що особисто їх приваблюють.

Створення педагогічних умов і механізмів формування ціннісних орієнтацій як цілісний процес включає практичну, освітню та дослідницьку діяльність дітей молодшого шкільного віку й спрямована на формування таких ціннісних позицій, що максимально наближені до загальноприйнятих цінностей і відповідають сучасним умовам.

Виховання повинно ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях і будуватися з урахуванням особливостей етнічної та регіональної культур, вирішувати завдання залучення дітей до різних шарів культури (побутової, фізичної, матеріальної, духовної, інтелектуальної, моральної тощо), а також до знання інших культур.

Критеріями оцінки ефективності процесу реалізації педагогічних умов є:

- рівень розуміння молодшими школярами ціннісних засад, закладених в культурній спадщині;
- рівень моральної вихованості учнів;
- рівень вихованості (працьовитість, дбайливе ставлення до природи, красиве в житті школярів);
- рівень спрямованості інтересів молодших школярів за напрямками: для себе; для рідних і близьких, для класу і школи, для всіх людей [3].

Процес формування ціннісних орієнтацій повинен включати наступні етапи: представлення цінностей вихованцю; усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю; прийняття ціннісної орієнтації; реалізація ціннісних орієнтацій в діяльності і поведінці; закріплення ціннісної орієнтації в спрямованості особистості і переведення її в статус якості особистості, тобто в свого роду потенційний стан; актуалізація потенційної ціннісної орієнтації, що полягає в якостях особистості.

Основними формами виховної роботи вчителів щодо формування ціннісних орієнтацій повинні стати ігри, вікторини, класні години, етичні бесіди, народні свята, конкурси тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок.

Таким чином, виховне середовище школи має величезний потенціал і є одним з головних і ефективних факторів у формуванні ціннісних орієнтацій у молодших школярів. У Новій українській школі має консолідуватись виховний вплив усіх суб'єктів виховання (учнів, педагогів, батьків, представників громадськості тощо), що передбачає комплексне об'єднання виховних сил шкільного середовища. Перспективою подальших досліджень вбачаємо у пошуку форм, методів і засобів формування ціннісних орієнтацій молодших школярів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості. Цінності освіти і виховання : науковометодичний збірник. Київ : 1997. С. 8–11.
2. Бутковська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Науково-метод. Збірник. Київ : 1997. С. 27-31.
3. Єрмакова С.С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса : 2003. 266 с.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р.: Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. 2017. С. 43-75
5. Коберник О. М. Формування морально-ціннісних орієнтацій учнів у процесі розв'язування життєвих задач URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN16/11komrzz.pdf> (дата звернення 25.09.2021р.).
6. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення 11.02.2021р.).

7. Савченко О.Я. Альтернативні можливості початкової освіти. Початкова школа. 1994. № 5. С. 3-6.

REFERENCES

1. Bekh I.D. (1997) Tsinnosti yak yadro osobystosti. [Values as the core of personality]. Kyiv.
2. Butkovska T.V. Problema tsinnosti u sotsializatsii osobystosti. [The problem of values in the socialization of the individual]. Kyiv.
3. Iermakova S.S. (2003) Formuvannia profesiino-pedahohichnykh tsinnosti u maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv. [Formation of professional and pedagogical values in future primary school teachers]. Odesa.
4. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r.: Vychovna robota v zakladakh osvity Ukrainy. Vypusk II. Zbirnyk normatyvnykh dokumentiv ta metodychnykh rekomendatsii. [Educational work in educational institutions of Ukraine].
5. Kobernyk O. M. Formuvannia moralno-tsinnisnykh oriientsatsii uchniv u protsesi rozviazuvannia zhyttievykh zadach. [Formation of moral and value orientations of students in the process of solving life problems].
6. Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti. [The program "New Ukrainian School" in the progress of values].
7. Savchenko O.Ia. Alternatyvni mozhlyvosti pochatkovoї osvity. [Alternative opportunities for primary education].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БЛУДОВА Юлія Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Наукові інтереси: теорія та методика початкової освіти, Нова українська школа, формування та розвиток молодшого школяра, формування та розвиток майбутніх учителів початкових класів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BLUDOVA Yuliya Oleksandrivna - candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of the department of pedagogy, psychology, primary education and educational management, municipal institution "Kharkiv humanitarian and pedagogical academy" of the Kharkiv regional council.

Circle of research interests: theory and methods of primary education, New Ukrainian school, formation and development of junior schoolchildren, formation and development of future primary school teachers.

ІЛЬІНА Олена Олексіївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Наукові інтереси: теорія та методика початкової освіти, Нова українська школа, формування та розвиток молодшого школяра, формування та розвиток майбутніх учителів початкових класів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ILINA Olena Oleksiivna – candidate of pedagogical sciences, lecturer of the department of pedagogy, psychology, primary education and educational management, municipal institution "Kharkiv humanitarian and pedagogical academy" of the Kharkiv regional council.

Circle of research interests: theory and methods of primary education, New Ukrainian school, formation and development of junior schoolchildren, formation and development of future primary school teachers.

БЛУДОВА Юлія Олександрівна, ІЛЬІНА Олена Олексіївна.
ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядаються питання формування ціннісних орієнтацій молодших школярів в умовах Нової української школи. Актуальність проблеми було визначено в нормативно-правових документах. З'ясовано мету статті – проаналізувати проблему формування ціннісних орієнтацій молодших школярів в умовах Нової української школи. Методами дослідження є аналіз психолого-педагогічної, соціологічної, навчально-методичної літератури, офіційних документів; теоретичне узагальнення результатів досліджень. Проаналізовано поняття «цінність», «ціннісні орієнтації». Обґрунтовано, що молодший шкільний вік створює додаткові можливості для ефективного розвитку ціннісних орієнтацій. Визначений результат процесу формування ціннісних орієнтацій молодших школярів освітньому середовищі. Рекомендовані педагогічні умови, які сприяють вирішенню даної проблеми. Зазначені критерії оцінки ефективності процесу реалізації педагогічних умов. Запропоновані етапи формування ціннісних орієнтацій. Зауважені основні форми виховної роботи вчителів щодо формування ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, молодші школярі, Нова українська школа, освітній процес, виховання.

BLUDOVA Yuliya Oleksandrivna, ILINA Olena Oleksiivna.
FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF JUNIOR
SCHOOLCHILDREN IN THE CONDITIONS OF THE NEW UKRAINIAN
SCHOOL

Abstract. The article considers the issues of formation of value orientations of junior schoolchildren in the conditions of the New Ukrainian school. The urgency of the problem was identified in the regulations. The purpose of the article is to analyze the problem of formation of value orientations of junior schoolchildren in the conditions of the New Ukrainian school. Research methods are the analysis of psychological and pedagogical, sociological, educational and methodical literature, official documents; theoretical generalization of research

results. The concept of "value" is analyzed as a phenomenon that is most closely related to the sphere of human needs, in which the mastery of values, their gradual transformation from the phenomenon of "external" to the phenomenon of "for themselves", ie the reorientation of social values in the value of sub objectively significant for the individual. It is determined that "value orientations" is a set of the most important qualities of the internal structure of personality, which are especially important for it and form a certain basis of consciousness and behavior of the individual, which directly affect its development. It is substantiated that the primary school age creates additional opportunities for the effective development of value orientations. The result of the process of formation of value orientations of junior schoolchildren to the educational environment is determined. Recommended pedagogical conditions that contribute to the solution of this problem: free development of positively significant value orientations; deep comprehension of value orientations; broad correlation of value orientations with the whole system of values; transfer of significant value orientations to different life situations; independent search for new values that personally attract them. The criteria for assessing the effectiveness of the process of implementing pedagogical conditions. The stages of formation of value orientations are offered: representation of values to the pupil; awareness of value orientations of the individual; acceptance of value orientation; realization of value orientations in activity and behavior; consolidation of value orientation in the orientation of the individual and its transfer to the status of personality quality; actualization of potential value orientation. The main forms of educational work of teachers on the formation of value orientations are noted. The perspective of further researches which is seen in search of forms, methods and means of formation of value orientations of younger schoolboys is recommended.

Key words: values, value orientations, junior schoolchildren, New Ukrainian school, educational process, education.